

Predgovor

Književnici su sami svoja nacija

Michael Martens je u jedan u svojih odgovora na pitanje novinara usadio misao koju sam doživio kao svoju. O njoj sam napisao dvije znanstvene knjige; ona sažima cijelu problematiku s Andrićem na ovim prostorima; a na kraju, ona predstavlja i moj životni *credo*. Pomoću književnosti, osloboditi se svih sputavajućih i obvezujućih kategorija, te odabrati svijet kojem ću/ćemo pripadati. Nema veće dobrobiti od književnosti. I nema veće pluske za one koji književnost ne razumiju, a o njoj, uprkos tome, sve više govore. Takvu nepripadnost ljudi ne opraštaju. Nisu Andriću, pa kako bi i nama ostalima.

Da ništa drugo između ovih korica ne stoji, osim te misli, bilo bi mi dovoljno da napišem predgovor. Netipičan, iščašen, kao što je uostalom sve što okružuje Andrića posljednjih desetljeća. Za tekst, ovaj, kao i prethodni *U požaru svjetova* kojem služi kao dopuna, čvrsto me drži uvjerenje da niko od nas nije mogao napisati takve retke o Andriću. Martensu se štošta prigovaralo, a ja bih uvijek u tim raspravama tražio od sugovornika, pa i od vas sada, da zamisle kako bi izgledala ta knjiga da ju je napisao neko iz Hrvatske, Srbije ili Bosne i Hercegovine. Što bi hvalila i što kudila; što isticala, a što prešućivala? Nešto do toga možete nazrijeti po kritikama koje je Martens izazvao: Srbe ljuti zašto

je iz knjige izostavljen Andrićev odnos prema njihovom kanonu (Vuku Karadžiću), Bošnjake zašto je izostavljen Andrićev odnos prema islamu, Hrvate zašto nije detaljnije prikazan Andrićev odnos prema franjevačkim ljetopisima. Jednima bi većinu knjige “pojela” priča o Andrićevom odrastanju u Višegradu, nekima prve književne avanture u zagrebačkom miljeu, nekima zrelije godine u beogradskom stanu. Martensove mane su melem prema njihovima.

Predgovor je po formi kratak tekst, pa nemamo vremena ni mjesta za okolišanje. Andriću Jugoslaviju nikada nisu oprostili. Presvlačivši identitetske šinjele, grube obvezujuće činovničke uniforme, gradio je strategiju pripadanja svima i nepripadanja nikome. Kada bi se baš morao odrediti, ili svoje izvanknjiževno djelovanje usmjeriti prema nečemu, to je bilo prema Jugoslaviji kao političkoj i društvenoj ideji. Možete je slobodno nazvati i uto- pijom jer znamo kako je završila. A nakon što je završila, s njome je prestala i postojati jugoslovenska književnost. Nekadašnji nje- ni pisci razvrstani su po nacionalnim čitankama. One koje nije htio niko, ostali su neraspodijeljeni. Andrić je među njima. Svoje nezadovoljstvo nekadašnjom državom, nacije su projicirale na Andrića. Tu i tamo se neko i dotakne same umjetnosti kada uzme u usta Andrića, ali rijetko.

Zato nema prikladnijeg naslova za ovu knjigu od *San zvani Jugoslavija*. To je naslov u kojem je sadržano sve. Naše slabosti, naši strahovi; ono što nas sputava i ono što zbog opsežnosti ne možemo sagledati ili razumjeti. Teško je shvatiti da je identitet raznolik, da se tokom čovjekovog života mijenja, te da može biti sastavljen od različitih komponenata, pa se jedan te isti čovjek može nekada osjetiti Hrvatom, nekada Bosancem, nekada Srbinom, a nekada sve to skupa sklopiti u identitetski mozaik, pa ga, u nedostatku drugih rješenja, zaogrnuti Jugoslavijom. Teško je shvatiti da su nekome ko je govorio desetak jezika, živio u isto

toliko svjetskih metropola, te na policama imao isto toliko različitih klasika koje je čitao na izvornim jezicima, dakle, da su takvom čovjeku previše uske (nacionalne) kategorije na koje bi ga mi voljeli svesti. Teško je shvatiti da je nekada taj politički ideal imao drugačije konotacije i da ga ne možemo sagledavati perspektivama kontaminiranim novijim traumatičnim iskustvima, umjesto vremenu koje mu pripada. Sve te težine Martens je sazeo u svoj naslov.

I tako pred nama prostire eksplicitna pojašnjenja, dopune i podebljanja ključnih mjesta prve knjige. Izrečene u izravnim odgovorima na pitanja novinara s prostora bivše države, a i šire. Tako je vrlo važna knjiga o Andriću dobila i vrlo važan nastavak. I stvorila, ako smo već kod zajednica i identiteta, nešto još važnije – upravo novu vrstu zajednice. Kada Martens piše strastveno o svojim oduševljenima Andrićevim romanom *Omerpaša Latas*, spominje godine u kojima je živio uz Andrićeve knjige, te opisuje koliko mu je užitka taj pisac priuštio, nešto drugo mi se otvara. Ne znam kojem se Martens Bogu moli, ako se moli, u što vjeruje, i kakve su mu navike i običaji. Ali, u tom kratkom trenu, Martens je naš, moj, kao i svaki čovjek koji se jednako oduševljava Andrićem. Književnici su nacija za sebe, ali time otvaraju nove mogućnosti i svojim čitateljima, povlače iz sa sobom u svoje imaginarne zajednice.

Pripadali njima ili ne, pred vama je djelo velikog doprinosa. Martensova knjiga je priča o evropskom dvadesetom vijeku: od velikih monarhija, preko dva svjetska rata, do formiranja i kriza novih država. Sve ono što se zbiva oko te, kao i Andrićevih, knjiga – svi prigovori, napadi, ignoriranja, konstrukcije, učitavanja – priča je o našim prostorima na početku novog tisućljeća. Tu onda prestaje biti važno jeste li Andrićev obožavatelj ili niste. On vam se nudi kao lakmus papir društvenih zastranjenja, indikator otvorenosti društava ili mjerač sposobnosti nadilaženja kulturnih

ograničenja. To je shvatio Martens, a i mi bi trebali, uz njegovu knjigu. To “mi” je, na kraju krajeva, jedno fino probrano društvo kojem je lijepo pripadati. S obzirom na šareni mozaik Andrićevog svijeta, po pitanju kultura i vjera, obožavatelj njegove književnosti ne može biti čovjek kojeg ispunjava mržnja, netolerancija ili kulturno sljepilo. To je sasvim dovoljan razlog da mu čitanjem i pisanjem “produžimo život”.

Nebojša Lujanović